

بررسی تعیین نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان از بیماری سل و نحوه مراقبت از خود در شهرستان ارومیه

شمس الدین شمس^۱

فصلنامه دانشکده پرستاری و مامایی

سال دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۳

چکیده

مقدمه: سل بیماری خانمان سوز اجتماعات بشری، به عنوان دشمن قدیمی جسم و جان انسان شناخته شده است. این بیماری در حال حاضر نیز که عصر پیشرفت‌های شگرف و تحول تکنولوژی محسوب می‌شود. سایه هولناک خود را بر قشر وسیعی از جوامع گسترده است. تشخیص و درمان به موقع مبتلایان به سل ریوی اولین قدم برای کنترل و پیشگیری این بیماری به شمار می‌رود. با توجه به سرپایی بودن درمان، در اغلب موارد، جلب همکاری بیماران و خانواده آنان ضرورت دارد. برای نیل به این هدف آموزش بیماران و خانواده آنان لازم و ضروری است.

هدف: این تحقیق به منظور تعیین نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان در مورد بیماری سل و نحوه مراقبت از خود در شهرستان ارومیه انجام شده است.

مواد و روش: روش مطالعه به صورت توصیفی و جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه تنظیم شده توسط پژوهشگر است. اطلاعات در یک نوبت از بیماران و هم چنین یک نفر از افراد خانواده بالای ۱۵ سال آنان که دارای پرونده در مراکز بهداشتی درمانی شهرستان ارومیه بودند جمع آوری گردید. نمونه‌ها به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ۲۴٪ از بیماران و ۲۶٪ از خانواده آنان در مورد ماهیت و علائم بیماری سل و ۴۶٪ از بیماران و ۶۰٪ از افراد خانواده بیماران در مورد درمان و عوارض بیماری، ۳۰٪ از بیماران و ۴۸٪ از خانواده آنان در پیشگیری و کنترل بیماری سل و ۵۸٪ از بیماران و ۶۲٪ از افراد خانواده در مورد نحوه مراقبت از خود از آگاهی ضعیفی برخوردار هستند.

بحث و نتیجه گیری: یافته‌ها نشان می‌دهد، در مجموع بیش از ۸۵٪ بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان از آگاهی متوسط و ضعیفی در مورد بیماری سل برخوردار هستند و نیاز به آموزش جدی در این زمینه دارند، لذا لازم است اهمیت بیشتری به آموزش بیماران داده شود.

واژه‌های کلیدی: بیماری سل، نیازهای آموزشی، پرستاری

فصلنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، سال سوم، شماره چهارم، ص ۱۳۶-۱۳۲، زمستان ۱۳۸۴

مقدمه

تاریخچه پیدایش بیماری سل را می‌توان به همان قدمت بشریت دانست، زیرا تا جایی که تاریخی مدون و یا نوشته‌ای پراکنده و یا الواحی از حفاری‌های باستان شناسان مورد مطالعه قرار گرفته همه حکایت از صحت این موضوع دارد (۱). سل بیماری خانمان برانداز اجتماعات بشری و به عنوان دشمن قدیمی جسم و جان انسان شناخته شده است. در حال حاضر که عصر پیشرفت های شگرف و تکنولوژی محسوب می شود بیماری، سایه هولناک خود را در قشر وسیعی از جوامع گسترده است (۲).

مقابله با بیماری سل به رغم پیشرفت حاصله در زمینه روشهای کنترل آن هنوز به صورت یک مساله عمده در بهداشت عمومی کشورهای در حال توسعه به قوت خود باقی است (۳). یک تخمین قابل قبول از اهمیت سل در نیا آن است که یک سوم جمعیت دنیا با مایکوباکتریوم سل آلوده می شوند. سی میلیون مورد بیماری فعال در دنیا وجود دارد، ده میلیون مورد تازه در سال ایجاد می‌شود. سه میلیون نفر در اثر ابتلای به سل هر ساله جان خود را از دست می دهند. سل احتمالا علت ۶۰ درصد مرگ و میر افراد در دنیا است (۸).

تشخیص به موقع بیماران مبتلا به سل ریوی، اولین قدم برای کنترل و پیشگیری از بیماری است. به شرط آنکه به محض تشخیص، درمان با داروهای ضد سل شروع و سرایت بیماری از طریق هوا پیشگیری شود، برای رسیدن به این هدف آموزش بیماران و خانواده آنها با توجه به توانائی‌های جسمی بیماران در مراقبت از خودشان و تاثیر پذیری متقابل بیماران از خانواده و حفاظت یکدیگر در برابر بیماری ضروری است از طرفی با توجه به مشکلات بیماران در مصرف دارو و چگونگی پیشگیری از انتقال عامل بیماری به دیگران و نحوه انهدام با سیل موجود در لباس و وسایل مورد استفاده دارای اهمیت است (۴).

برای جلب همکاری بیمار ضرورت دارد شخص مسلول و یا اطرافیان در جریان بیماری قرار گیرند و تشخیص علایم را بدانند، اگر بیمار از ماهیت بیماری خود مطلع نشود اشکالات زیر به میان خواهد آمد، از جمله عدم مراقبت در جلوگیری از سرایت به اطرافیان و عدم مصرف دارو زیرا امکان دارد که با مصرف اولیه داروها حال ظاهری بیمار بهبود یابد و دلیلی برای ادامه مصرف داروها به بیماری باید درباره ماهیت آن و اینکه کاملا قابل درمان است توضیح داده و روش درمان و

لزوم تکمیل آن را به رغم بهبود ظاهری به بیماران آموزش داد (۵).

امتناع بیماران مبتلا به سل از مصرف داروها شایع‌ترین و مهمترین علت شکست درمان است و لذا بایستی بیمار آگاهی کافی از ماهیت بیماری و شیمی درمانی داشته باشد (۶). یکی از دلایل شکست درمان این است که بیمار دارو را به طور منظم یا تا انتهای برنامه تعیین شده مصرف نمی‌کند. تاکید در اهمیت مصرف منظم و دقیق طبق برنامه تجویز شده دارو، یکی از وظایف مهم آموزشی پرستاران است (۷). پذیرا نبودن بیمار نه فقط منجر به شکست درمان گشته، بلکه موجب پیدایش و انتقال سویه های مقاوم نیز می‌گردد (۸). از آنجا که تامین سلامتی و برگرداندن سلامتی بیماران و جلوگیری از ابتلا بیشتر خانواده‌ها به این بیماری به عنوان یکی از اساسی ترین حقوق انسانهاست و این اقدام تنها با همکاری آگاهانه بیماران میسر است، لازم می‌باشد زمینه گسترش آگاهی‌های مراقبتی، درمانی و بهداشتی این بیماران مدت طولانی نبیند، به هر حال پس از تشخیص را فراهم کرد و برای این امر، ضرورت دارد که نیازهای آموزشی بیماران و خانواده آنها مورد بررسی قرار گیرد.

اهداف پژوهش

این پژوهش به منظور بررسی و تعیین نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان در مورد بیماری سل و چگونگی مراقبت از خود در شهرستان ارومیه انجام گردید اهداف جزئی این طرح شامل موارد زیر بودند:

۱. تعیین نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان در مورد ماهیت بیماری سل
۲. تعیین نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان در مورد کنترل و پیشگیری از بیماری سل
۳. تعیین نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان در مورد درمان و عوارض بیماری سل
۴. تعیین نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنان در مورد چگونگی مراقبت از خود در بیماری سل

مواد و روش

این پژوهش، یک پژوهش توصیفی است. در این تحقیق نیازهای آموزشی بیماران مبتلا به سل ریوی و خانواده آنها در مورد بیماری سل و نحوه مراقبت از خود در مقابل بیماری، در شهرستان ارومیه مورد بررسی قرار گرفته است. داده‌ها در یک نوبت از افراد مورد پژوهش جمع آوری شده است. روش گرد آوری داده‌ها در این

تحقیق پرسشنامه می باشد. از آنجا که در این تحقیق پرسشنامه می باشد. از آنجا که در این مورد پرسشنامه

استانداردی وجود نداشت، پرسشنامه خود ساخته

پژوهشگر پس از بررسی روایی و پایانی آن برای

جمع‌آوری اطلاعات مورد استفاده قرار گرفت.

امتیازهای حاصل از پاسخ‌گویی به پرسشنامه به سه

گروه ضعیف، متوسط و خوب طبقه بندی گردیده،

استخراج اطلاعات با توجه به طبقه بندی مذکور

صورت گرفت.

در این پژوهش انتخاب نمونه‌ها به نحوی انجام شده

که بتواند به خوبی معرف جامعه پژوهش باشد، تعداد

نمونه‌های این پژوهش از میان ۵۰ بیمار مبتلا به سل

ریوی و ۵۰ نفر از خانواده آنان که دارای سن ۱۵ سال

به بالا و حداقل یکسال ساکن شهرستان ارومیه و

دارای پرونده در مراکز بهداشتی و درمانی ارومیه بودند

انتخاب گردید. نمونه‌های پژوهش با روش نمونه‌گیری

تصادفی ساده از جامعه پژوهش انتخاب گردیدند.

نتایج

در این بررسی ۵۲ درصد از بیماران مورد پژوهش زن و

۴۸ درصد مرد بودند، ۷۶ درصد از بیماران مورد

پژوهش بی سواد و ۲۴ درصد از آنان با سواد، ۸۲ درصد

از بیماران مورد مطالعه متاهل و ۱۸ درصد مجرد بودند.

میانگین سن نمونه‌های مورد پژوهش ۳۶/۶ سال بود.

۳۲ درصد از افراد خانواده بیماران مورد مطالعه زن و

۶۸ درصد مرد، ۷۸ درصد از آنان بی سواد و ۲۲ درصد

با سواد بودند، میانگین سن نمونه‌های مورد پژوهش

۴۰ سال بود.

یافته‌های پژوهش در مورد اهداف چهارگانه در

جدول‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ مشخص گردیده است.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی مطلق و نسبی بیماران و خانواده بر حسب امتیاز ماهیت و علائم بیماری سل

جمع		خانواده بیماران		بیماران		افراد مورد پرسش
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	امتیاز ماهیت و علائم بیماری سل
۲۰	۲۰	۱۲	۶	۲۸	۱۴	خوب
۵۵	۵۵	۶۲	۳۱	۴۸	۲۴	متوسط
۲۵	۲۵	۲۶	۱۳	۲۴	۱۲	ضعیف
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۵۰	جمع

جدول فوق نشانگر این است که بیشترین افراد که به

سؤالات ماهیت و علائم بیماری سل در حد خوب

از بیماران ۸۸٪ از خانواده آنان نیاز به آموزش در مورد

ماهیت و علائم بیماری سل دارند.

جواب داده‌اند بیماران می‌باشند (۲۸٪) در حد ضعیف

بیشترین درصد را افراد خانواده بیماران تشکیل

می‌دهند. این جدول نشان می‌دهد که در مجموع ۷۲٪

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی مطلق و نسبی بیماران و افراد خانواده بیماران بر حسب

امتیاز درمان و عوارض بیماری سل

جمع		خانواده بیماران		بیماران		افراد مورد پرسش
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲	۲	۲	۱	۲	۱	خوب
۴۵	۴۵	۳۸	۱۹	۵۲	۲۶	متوسط
۵۳	۵۳	۶۰	۳۰	۴۶	۲۳	ضعیف
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۵۰	جمع

بیماری سل جواب داده اند. (۶۰٪) در مجموع می‌توان

گفت که ۹۸٪ از بیماران و خانواده آنان نیاز به آموزش

در مورد درمان و عوارض بیماری سل دارند.

جدول فوق نشانگر این است که خانواده بیماران بیشتر

از بیماران در حد ضعیف به سئوالات درمان و عوارض

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی مطلق و نسبی بیماران و خانواده آنان بر حسب امتیاز پیشگیری و کنترل بیماری سل

جمع		خانواده بیماران		بیماران		افراد مورد پرسش
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲۴	۲۴	۲۲	۱۱	۲۶	۱۳	خوب
۳۷	۳۷	۳۰	۱۵	۴۴	۲۲	متوسط
۳۹	۳۹	۴۸	۲۴	۳۰	۱۵	ضعیف
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۵۰	جمع

جدول فوق نشان می‌دهد که بیماران بیشتر از خانواده

اشان به سئوالات در حد خوب جواب داده‌اند (۲۶٪) و

خانواده بیماران بیشتر از بیماران به سؤالات در حد ضعیف جواب داده‌اند (۴۸٪). در مجموع ۷۴٪ از بیماران و ۷۸٪ از خانواده بیماران نیاز به آموزش در مورد نحوه کنترل و پیشگیری از بیماری سل دارند.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی مطلق و نسبی بیماران و خانواده مورد پژوهش بر حسب

امتیاز نحوه مراقبت از خود و بیماری سل

جمع		خانواده بیماران		بیماران		افراد مورد پرسش امتیاز نحوه مراقبت از خود در بیماری سل
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۵	۵	۴	۲	۶	۳	خوب
۳۵	۳۵	۳۴	۱۷	۳۶	۱۸	متوسط
۶۰	۶۰	۶۲	۳۱	۵۸	۲۹	ضعیف
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۵۰	جمع

در حد ضعیف جواب داده‌اند. در مجموع ۹۴٪ از بیماران و ۹۶٪ از خانواده بیماران نیاز به آموزش در مورد نحوه مراقبت از خود در بیماری سل دارند.

جدول فوق نشانگر این است که تعداد بیشتری از بیماران نسبت به خانواده بیماران در حد خوب به سؤالات نحوه مراقبت از خود در بیماری سل جواب داده‌اند. (۶٪) و تعداد بیشتری از افراد خانواده بیماران

بحث و نتیجه گیری

نقش پرستار به عنوان معلم دلسوز برای بیماران و خانواده آنان، منحصر به فرد است. آموزش یکی از مسئولیت های عمده و مهم پرستاران از جمله بهداشت جامعه و پرستاران بالینی است. پرستاران در هر موقعیتی مسئولیت آموزشی دارند و در هر زمانی باید آموزش بدهند و لازم است که در مورد مسائل مختلف از جمله مصرف داروها، اثرات جانبی داروها، فعالیت های خود مراقبتی و تطابق با مشکلات ناشی از بیماری، بیماران را راهنمایی کنند (۹).

در ارتباط با بیماری سل، اکثر بیماران به طور سرپایی درمان می شوند و چون اغلب این بیماران از طبقات پایین، بیسواد و کم آگاه اجتماع هستند، لذا بسیار دیده می شود که از مصف مرتب داروها و یا مراجعه منظم برای گرفتن دارو و ادامه درمان به مراکز درمانی خودداری می ورزند. مهمترین علت نتایج ضعیف و ناموفق درمانی (ضمن مصرف داروهای اصلی و پر قدرت) تمکین ناکافی بیماران است. لذا اهمیت رعایت نکات لازم باید در تمام طول درمان به دفعات به بیماران و خانواده آنها گوشزد شود، در این موارد لازم است از گروه پیراپزشکی و حتی از افراد عادی (مثلا فردی از خانواده بیمار) سود جست و بیمار را برای این منظور آموزش داد (۱۰).

از مهمترین مراقبت های پرستاری در مورد بیماران سملول، آموزش بیماران و خانواده آنان می باشد، زیرا اکثر بیماران یا بستری نشده و یا در صورت بستری شدن، مدت آن کمتر است که بیشتر به علت آموزش می باشد، بنابراین بیماران و خانواده آنان احتیاج به آموزش برای درمان دارند.

یافته های این پژوهش نشان داد اغلب بیماران مبتلا به سل و خانواده آنان آگاهی کافی در مورد بیماری سل ندارد. لذا این امر می تواند مورد توجه مسئولان بهداشت و درمان کشور قرار گیرد، تا با ایجاد امکانات لازم و تاکید بر آموزش، زمینه لازم را برای آموزش بیماران و خانواده آنان فراهم آورده و از صرف هزینه های گزاف به علت عدم آگاهی و مهارت بیماران و به وجود آمدن عوارض مختلف جلوگیری به عمل آورده و بیماران را به سوی بهبودی و سلامت سوق دهند.

منابع

- ۱- ظریفی، ابوالحسن. تاریخ سل از آغاز تا امروز، تهران، انتشارات ابوریحان، ۱۳۶۶.
- ۲- حسین، عبدالحمید، سل گوش میانی. دارو و درمان سال سوم، شماره ۲۸- اردیبهشت ۱۳۶۸.
- ۳- ولایتی، علی اکبر، بیماری سل، تهران، مرکز نشر دانشگاهی. ۱۳۶۹.
- 4- Phipps, longs, wood. "Medical Surgical Nursing" the C.V Mosby Co. 1994.
- ۵- طباطبایی، جواد. گزیده‌ای از کنفرانسهای سمپوزیوم سالانه سل کشور. تهران، انتشارات بخش علی شرکت فردوس ۱۳۷۶.
- ۶- صائی، اسماعیل، بیماریهای عفونی و انگلی برای پرستاران و پیراپزشکان، تهران، انتشارات نینوا، ۱۳۷۸.
- 7- Brunner, Lilians' Suddarth "Text Book of Medical Surgical Nursing". 1996.
- ۸- هاریسون، اصول طب داخلی هاریسون بیماریهای عفونی (باکتریال)، ترجمه علیرضا یلدا، تهران، انتشارات سماط، ۱۳۷۸.
- 9- Van, Hoozer, L.Helen. and et al The teaching Process Theory and Practice Nursing". Norwalk: Appletton Century Croft, 1995.
- ۱۰- طباطبایی، جواد، رژیمهای درمانی ضد سل، انتشارات بخش علمی شرکت پخش فردوسی، ۱۳۶۹.

Their Family and Selfcare in Urmia

Shainseddin Shams¹, M.S.

Abstract:

Introduction: Tuberculosis is a disaster disease, in spite of progresses of technology and medical sciences. Early diagnosis and treatment is the first step of controlling and prevention of diseases and patient education and his/her family is important.

Methods & Materials: A description study was done by a questionnaire from the patients and one of their family members over 15 years and treatment center of Urmia by a simple random sampling.

Results: 24% of the patients and 26% of their families about the signs of disease, 46% of the patients and 60% of their families about its treatment and complications, 30% of the patients and 48% of their family about its prevention and control and 58% of the patients and 62% of their families about the selfcare had a weak knowledge.

Discussion: 85% of the patients and their families had a moderate or weak knowledge about tuberculosis and need to a strong education and training.

Key words: *Tuberculosis, Educational Needs, Nurse*

¹. Instructor of Nursing, Urmia University of Medical Sciences